

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Lärarnas roll i den sociala reproduktionen

En kvalitativ intervjustudie om högstadielärares arbete
med studie- och yrkesvägledning.

Namn: Linnéa Jansson

Program: Ämneslärarprogramet

Antal ord: 9619

Examensarbete:	15 hp
Kurs: LGSH2A	Självständigt arbete, examensarbete 2, Samhällskunskap för gymnasielärare
Nivå:	Avancerad nivå
Termin:	VT 2023
Handledare:	Oskar Engdahl
Examinator:	xx
Kod:	xx

Nyckelord: Studie- och yrkesvägledning, reproduktion av social klass, högstadiet

Abstract

Social och kulturell bakgrund ska inte få begränsa elevers studie- och yrkesval. Trots detta är reproduktion av social klass ett väldokumenterat fenomen i skolan vilket vittnar om att social och kulturell bakgrund tillåts influera elevers studie- och yrkesval. Vi vet inte mycket om hur lärare arbetar med studie- och yrkesvägledning i sin undervisning för att inte låta elevers sociala eller kulturella bakgrund påverka deras studie- och yrkesval. Därför är studiens syfte att utveckla kunskap om detta. I studien genomfördes fem samtalsintervjuer med högstadielärare. Resultatet indikerar att lärarna inte verkar arbeta på ett sätt som fokuserar på att motverka reproduktion av social klass. Resultatet indikerar istället att lärare arbetar för ökad likvärdighet inför studie- och yrkesval på andra sätt som inte motverkar reproduktion av social klass. Resultatet av studien indikerar att lärarnas ansvar behöver förtydligas samt att vissa ämnen verkar bättre lämpade för att inkludera studie- och yrkesvägledning.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
3. Tidigare forskning	5
3.1 Studie- och yrkesvägledning i skolan	5
3.2 Varför söker elever studie- och yrkesvägledning?	7
3.3 Processen bakom studieval – vilka faktorer påverkar?	8
3.4 reproduktion av social klass.....	10
4.1 Careership theory	11
4.2 Habitus	12
4.3 Bourdieus olika kapital.....	13
4.4 Sammanfattning	14
5. Metod	15
5.1 Intervju som metod	15
5.2 Urval	15
5.3 Intervjuguide.....	16
5.4 Tillvägagångsätt	16
5.4 Bearbetning och analys av data.....	17
5.5 Validitet och reliabilitet	18
5.6 Etiska överväganden	18
6. Resultat	19
6.1 Studie- och yrkesvägledning i undervisningen	19
6.2 Lärares förutsättningar och hinder.....	23
6.3 Sammanfattning	26
8. Vidare forskning	29
10. Bilagor	32

Bilaga 1. Intervjuguide32

1. Inledning

Alla elever vandrar genom skolan med olika förutsättningar, en faktor som kan påverka elevers skolgång är deras klassbakgrund som formar och i vissa fall begränsar möjligheter. Denna studie undersöker om lärare i sin undervisning arbetar för att inte låta elevernas klassbakgrund, specifikt deras sociala klass, påverka synen på framtida studie- och yrkesval. Framtida studie- och yrkesval lyfts fram och diskuteras i skolan vid studie- och yrkesväglednings tillfällen, därför är studie- och yrkesvägledning och lärares arbetet med detta centralt i studien.

Att elevernas klassbakgrund har en tendens till att reproduceras i skolan är ett ständigt närvarande problem som behöver belysas. Det är väldokumenterat att elevers studieval har en koppling till elevers sociala och kulturella bakgrund, faktorer som inte ska tillåtas påverka elevernas val enligt skollagen och läroplanen (Sandell, 2007; Dresch och Lovén 2010). Läroplanen är tydlig med att all personal på skolan ska ”bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av könstillhörighet eller av social eller kulturell bakgrund.” (Skolverket, 2022) och i skollagen framgår det att skolan ska ta hänsyn till och väga upp för “elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen” (Skollagen kap 1 § 4). Dessutom har lärare enligt Skolverket “...ett särskilt ansvar för att bidra med underlag för varje elevs val av fortsatt utbildning.” (Skolverket, 2014. s. 9). I arbetet med detta är studie- och yrkesvägledning ett verktyg som ger lärare möjligheten att motarbeta reproduktion av social klass som annars sker vid studieval så som gymnasieval.

Trots att studie- och yrkesvägledning kan fungera kompenserande för elevers bakgrund så vittnar studier om att arbetet med studie- och yrkesvägledning är svårt och att lärare verkar ha problem med att integrera detta i sitt arbete. Det verkar råda en generell förvirring bland lärare gällande deras roll i studie- och yrkesvägledningen och hur de förväntas arbeta (Skolinspektionen, 2019).

Problembilden är tydlig, reproduktion av social klass är inte i linje med skolans styrdokument och får negativa konsekvenser i samhället, exempelvis i form av ökad segregation (Sandell, 2007). Det främsta verktyget skolan har för att motverka reproduktionen är studie- och yrkesvägledning vilket gör det intressant att undersöka hur lärare arbetar med studie- och yrkesvägledning för att inte låta social och kulturell bakgrund begränsa elevers studie- och

yrkesval. Denna studie är intressant eftersom tidigare studier tittat mer allmänt på studie- och yrkesvägledningen och hur lärare och personal arbetar. Jag har fokuserat på om lärarnas sätt att arbeta med studie- och yrkesvägledning motverkar reproduktion av social klass i skolan.

2. Syfte

Studiens syfte är att bidra till att öka den kunskap vi har om högstadielärares arbete med studie- och yrkesvägledning och undersöka om lärare i sitt arbete bidrar till att motarbeta den reproduktion av social klass som sker i skolan. Studiens forskningsfråga lyder som följande: Hur arbetar högstadielärare mot reproduktion av social klass i sin studie- och yrkesvägledning? Forskningsfrågan kan brytas ner till följande underfrågor:

- Hur arbetar högstadielärare med studie- och yrkesvägledning?
- Arbetar lärare för att förhindra att elevers studie- och yrkesval påverkas av social eller kulturell bakgrund?

För att börja besvara forskningsfrågan har jag genomfört en intervjustudie där fem högstadielärare intervjuats om deras upplevelse av att arbeta med studie- och yrkesvägledning.

3. Tidigare forskning

I följande kapitel redogörs det för tidigare forskning om studie- och yrkesvägledning i skolan, elevers skolval och reproduktion av social klass. Detta för att tydliggöra varför lärares arbete med studie- och yrkesvägledning är relevant för den sociala reproduktionen av klass och på denna teoretiska grund byggs studien upp.

3.1 Studie- och yrkesvägledning i skolan

Skolpersonalens gemensamma ansvar i studie- och yrkesvägledningen framgår i läroplanen, där står det att skolans personal ska ”bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av könstillhörighet eller av social eller kulturell bakgrund.” (Skolverket, 2022). Trots detta

framgår det i tidigare forskning om skolans studie- och yrkesvägledning att den präglas av problem (Skolinspektionen, 2019).

Ett hinder som lyfts i flera artiklar, rapporter och granskningar är att studie- och yrkesvägledning oftast har låg prioritet på skolor och att organiseringen runt arbetet är bristande (Skolverket, 2017; Skolinspektionen, 2019; Sandell, 2007; SOU 2015:97; Lindström et al. 2014, Lovén 2015). I en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning på yrkesprogram kunde Skolinspektionen (2019) konstatera att ansvaret för studie- och yrkesvägledning ofta faller på skolans studie- och yrkesvägledare och sällan på resterande personal, exempelvis skolans lärare. I granskningen (2019) undersöktes hur skolans huvudman, rektor, lärare och studie- och yrkesvägledare tar ansvar för arbetet. Granskningen tittade bland annat på hur lärare arbetar med studie- och yrkesvägledning samt vad lärarna uppfattar som studie- och yrkesvägledning.

Totalt kvalitetsgranskades yrkesprogram på 28 gymnasieskolor med hjälp av intervjuer. Studie- och yrkesvägledare intervjuades enskilt, annars genomfördes gruppintervjuer med lärare och elever i årskurs 2 (Skolinspektionen, 2019). Resultatet visade att studie- och yrkesvägledningens brister till stor del beror på huvudman och rektors bristande arbete med att organisera studie- och yrkesvägledningen (Skolinspektionen, 2019). I intervjuerna framgick det att studie- och yrkesvägledningen inte har prioriterats och att det sällan förekommit någon planering av insatser eller förtydligande till personal gällande hur gymnasielärarna ska arbeta för att utmana elevernas syn på framtida studier och yrken.

Detta gör att det inte är konstigt att gymnasielärarna upplevt en stor förvirring gällande deras roll i studie- och yrkesvägledningen och hur de förväntas inkludera detta i sina lektioner (Skolinspektionen, 2019).

Den begränsade studie- och yrkesvägledning som förekommit i undervisningen har framförallt kretsat kring att behandla elever lika oavsett kön, lärarna försökte arbeta med detta bland annat genom att följa skolans likabehandlingsplan och genom att i sin undervisning lyfta och ifrågasätta könsnormer. Lärarnas studie- och yrkesvägledning rapporterades ske sporadiskt och nästan enbart när det ändå uppkommit naturligt i den ordinarie undervisningen. Det framgår inte att något planerats in aktivt med syftet att

motverka könsroller eller att förhindra att elevers sociala eller kulturella bakgrund begränsar studie- och yrkesval (Skolinspektionen, 2019).

Trots att innehållet varit fokuserat kring kön och att motverka könsroller så varierade gymnasielärarna tillvägagångssätt för hur de inkluderar studie- och yrkesvägledning i sin undervisning. I ämnet samhällskunskap uppgav lärare att de lyfte frågor rörande könssegrering och jämställdhet. En lärare i matte uppgav att de arbetat med lönestatistik för att illustrera löneskillnader som finns mellan män och kvinnor och därmed belysa detta för eleverna. Något som också framkom i studien var att nästan inga gymnasielärarna försökte motverka den påverkan som elevers sociala och kulturella bakgrund har på studie- och yrkesval (Skolinspektionen, 2019).

I en artikel skriven av Lindström, Holm och Lundström (2014) kritiserar också studie- och yrkesvägledningens kvalitet. I deras artikel som bygger på intervjuer med elever och skolpersonal, förklaras bristerna med att studie- och yrkesvägledningen inte förekommer tillräckligt frekvent i undervisningen. Lindström et al. (2014) tar även upp att den geografiska platsen påverkar och är en viktig faktor i elevers studie- och yrkesval, något som också nämns i Skolinspektionens rapport från 2019.

Lovén (2015) skriver om studie- och yrkesvägledningens komplexitet i sin bok som är en forskningsöversikt över karriärvägledning. Han lyfter fram de växande svårigheterna med studie- och yrkesvägledning och hur de bidrar till att förklara varför studie- och yrkesvägledningen är undermålig. Han lyfter också att problemet bland annat ligger i den bristfälliga tillämpningen och att detta kan förstås utifrån det svåra uppdraget som studie- och yrkesvägledning faktiskt är. Det är utmanande att informera elever om yrken som ständigt förändras och som dessutom blivit allt mer komplexa att förstå sig på. Detta visar att kraven på de som ska förmedla studie- och yrkesvägledning är höga (Lovén, 2015).

3.2 Varför söker elever studie- och yrkesvägledning?

Tidigare forskning har även visat att studie- och yrkesvägledning i skolorna inte lyckas kompensera för elevers sociala bakgrund och kön, vilket innebär att det tillåts influera elevers studie- och yrkesval, något som påverkar skolans likvärdighet negativt (Sandell 2007; Skolinspektionen 2019).

Sandell (2007) lyfter i sin avhandling hur studie- och yrkesval påverkas av elevernas habitus. Sandell har i sin doktorsavhandling analyserat faktorer bakom utbildningssegregationen i Sverige och hon har konstaterat att det bland annat finns ett tydligt mönster där elever från lägre sociala klasser söker sig till yrkesprogram och elever från högre klassbakgrund till högskoleförberedande program.

I en pilotstudie där fyra studie- och yrkesvägledare intervjuas framkom det att studie- och yrkesvägledarna upplevde att det fanns en koppling mellan elevers studie- och yrkesval och deras familjebakgrund. Den sociala reproduktion som sker på skolan är enligt studien synlig för studie- och yrkesvägledarna och de är medvetna om att det finns (Sandell, 2007). I studien framkommer det att både kön och klass påverkar elevers studie- och yrkesval. Även geografisk plats har en stor påverkan. Genom intervjuerna visade det sig även att det är vanligare att kvinnliga elever söker upp studie- och yrkesvägledare på eget bevåg och att detta bidrar till att de får mer studie- och yrkesvägledning. Därför har kvinnliga elever större möjlighet att fatta ett informerat beslut gällande framtida studier och yrkesval. Detta framgår också i andra studier inom området (Gruffman och Scheldin, 2010).

Lidström et al. (2014) har i sin studie genomfört semistrukturerade intervjuer med 77 elever, 14 studie- och yrkesvägledare och 8 rektorer. De har undersökt vad som ligger bakom elevers skolval och har med intervjuerna kunnat konstatera att det finns fördomar och egenskaper som tillskrivs elever beroende på val av program och skola. Studien visar att elever i sitt gymnasieval försöker välja en skola eller program utifrån vad för typ av personer som man vill kategorisera sig med. En av deras slutsatser är att elevers tidigare erfarenheter och deras sociala och kulturella bakgrund influerar framtida studieval. Elevens kön och klasstillhörighet tillsammans med geografisk plats anses även i denna artikel spela en ofrånkomlig roll i studie- och yrkesval (Lidström et al. 2014).

3.3 Processen bakom studieval – vilka faktorer påverkar?

Tidigare forskning om studieval och processen bakom elevers beslutsfattande visar att det är en komplex fråga där ett flertal faktorer samspelar och dessutom väger olika tungt beroende på elev (Thelin, 2019). Tidigare forskning om studie- och yrkesvägledning i skolan har konstaterat att den kan fylla en viktig funktion i vägledning och stöttning inför elevers studie-

och yrkesval och kan stärka elevernas chanser att fatta ett informerat gymnasieval (SOU:2015:97; Skolinspektionen, 2019).

Dresch och Lundal (2010) redogör för vilka olika faktorer som påverkar eleverna inför gymnasieval och elevernas tankar kring vad som influerar deras val. I deras studie som pågick under en period på två år, genomfördes intervjuer och enkätundersökningar. Totalt genomfördes två enkätstudier med ca 600 elever, 15 av dessa elever intervjuades vid tre tillfällen. Utöver detta analyserades även 15 vägledningssamtal mellan elev och studie- och yrkesvägledare (Dresch och Lundal 2010).

I studien framkom det att elevers gymnasieval influeras av familjemedlemmar. Något som inte upplevdes spela stor roll var däremot lärare, mindre än en fjärdedel av eleverna som deltog ansåg att lärare hade influerat deras gymnasieval. En av studiens slutsatser är att eleverna verkar ha svårt att ta till sig av den information som förmedlas till eleverna om gymnasievalet och vilka möjligheter som finns tillgängliga. Det finns enligt studien gott om information tillgänglig, men de lyfter i samband med detta riskerna som finns med att reklam från gymnasieskolor tolkas som oberoende information av eleverna (Dresch och Lundal 2010).

I Thelins (2019) avhandling undersöker han faktorerna bakom elevers val, framförallt elevernas vilja att fatta rationella val undersöks (Thelin, 2019). Han har genomfört en experimentell studie där han konstruerat låtsaskolor som eleverna i studien sedan rangordnade. Resultaten visar att många variabler spelar in i ett skolval och vad som gör en skola intressant för en elev, de viktigaste faktorerna var enligt eleverna skolans kunskapsrykte och program, där program rankades som viktigast. Eleverna fattade inte nödvändigtvis nytto-maximerade val. Istället bygger elevers val på faktorer som varierar i relation till varandra och beroende på vad elever värdesätter. Även om Thelin lyfter fram att elever inte alltid fattar rationella val, så kritiserar han bilden av att elevers val skulle byggas helt på elevers sociala eller kulturella bakgrund. Han argumenterar att det inte är deterministiskt utan att andra faktorer så som betyg verkar kunna ha en större påverkan på studieval.

Beach och Sernhede (2011) skriver att de demokratiska värderingar som skolan bär på som bland annat står i läroplanen men även genomsyrar resterande styrdokument inte är förenliga

med skolans verklighet. Beach och Sernhede (2011) beskriver att skolan värdesätter och gynnar elever med attribut som medelklassen och över medelklassen förknippas med och de förmågor de besitter. Detta innebär att medelklassens barn, med "rätt" socialt och kulturellt kapital kommer in till skolan med fördelar samtidigt som andra elever påverkas negativt av deras sociala och kulturella klassbakgrund. Medelklassens elever förknippas med positiva egenskaper jämfört med de andra eleverna som för att lyckas i skolan behöver ändra på sig och tillförskaffa sig medelklassens förmågor som premieras i skolan.

I Beach och Sernhedes (2011) artikel lyfts det fram hur skolan på ett tydligt sätt gynnar elever från medelklassen och den övre medelklassens. Detta beror på att skolan är utformad på ett sätt som gynnar dessa elever och det innebär att eleverna har en fördel eller nackdel i skolans värld beroende på det sociala och kulturella kapital som de får med sig hemifrån. De konstatera att den sociala reproduktionen bidrar till att upprätthålla orättvisa klasskillnader. Denna typ av social reproduktion är skadlig då den bidrar till att spåda på den segregation som finns i samhället samtidigt som det förhindrar social rörlighet. (Sandell 2007; Beach och Sernhede, 2011).

3.4 reproduktion av social klass

Reproduktion av klass i skolan är väldokumenterat och påverkar bland annat den sociala rörligheten negativt. Reproduktion av socialklass i skolan blir synlig i elevers studie- och yrkesval då elevers sociala klass har en sorterande effekt inom bland annat utbildning (Sandell, 2007; Beach och Sernhede, 2011; Giddens och Sutton, 2014; Broady, 1998).

Sandell (2007) skriver om den sociala reproduktionens effekt på studieval och hur elever sorteras i skolan utifrån social klass. Denna uppdelning är något som bland annat förklaras med den stora mängd tillgängliga gymnasieval som finns. Denna valfrihet är enligt Sandell (2007) bidragande och ett exempel på detta är att barn från arbetarklasshem inte anses passa på studieförberedande program förens de nått upp till de högsta betygsnivåerna. Detta är inte fallet för barnen från de övre samhällsklasserna som anses lämpliga för studieförberedande program tidigare. Ett annat exempel är att vårdnadshavare och deras barn från övre samhällsskick i större utsträckning gör skolval för att barnen ska hamna i en kontext där de har andra från samma klassbakgrund runt sig. Detta är några exempel som visar hur social

klass reproduceras i skolan och hur konsekvenserna bidrar till en ökad segregation och en bristande likvärdighet i skolan (Sandell, 2007).

I Beach och Sernhedes (2011) artikel som bygger på etnografiska studier utförda i utsatta förorter, har undersökt elevers upplevelser och tankar kring skolgången. De kunde konstaterat att eleverna inte upplever sig ha samma möjlighet till att lyckas i skolan, utan ser sig som "andra klassens medborgare" (Beach och Sernhede, 2011, s. 271). De lyfter att eleverna är medvetna om att de utsätts för diskriminering i bland annat skolan. Att elever påverkas negativt i skolan av geografisk plats, social och kulturell bakgrund påverkar deras sociala mobilitet vilket är problematiskt och går emot skolans demokratiska värderingar. Det blir tydligt att skolor inte ifrågasätter den sociala reproduktionen som så tydligt finns närvarande, utan att det tillåts fortsätta och snarare förstärks med hjälp av skolan (Beach och Sernhede, 2011).

4. Teori

4.1 Careership theory

Hodkinson och Sparkes (1997) careership theory, är en teori om beslutsfattande som varken är deterministisk eller indeterministisk. Teorin bygger på Bourdieus habitusbegrepp och inom teorin lyfts tre faktorer som tillsammans förklarar vad som ligger bakom beslut kopplade till t.ex. studie- och yrkesval (Lovén, 2015; Hodkinson och Sparkes, 1997).

Den första faktorn som lyfts kallas för *pragmatiskt rationellt beslutsfattande* och förklarar likt namnet antyder hur beslut fattas utifrån personens relationer och de råd som ges från personer i ens närhet gällande karriärsbeslut. Den personliga erfarenheten kan komma från tidigare arbete eller kanske en praoplats som påverkar ens syn på framtida studie- och yrkesval. Faktorn är på ett tydligt sätt präglad av personens omgivning, känslor och sociala bakgrund, snarare än rationalitet. Influensen hos en persons habitus är alltså en betydande del (Hodkinson och Sparkes (1997).

Den andra faktorn som påverkar är *fält*, vilket förklarar hur en persons karriärsrelaterade beslut påverkas av vilka möjligheter som finns inom det fältet. Fält är vad Bourdieu kallar den sociala plats där personer eller "spelare" konkurrera om exempelvis arbete. En persons

valmöjligheter beror på vad för kapital man besitter och hur det värdesätts inom det fältet samt i relationen till de andra "tävlande" inom fältet och deras kapital. Besitter man kapital som värdesätts inom ett fält så har man en fördel och spelarnas ojämna resurser beroende på fält belyser hur en individs kapital påverkar vilka möjligheter man får inom t.ex utbildning och arbete. Vad för valmöjligheter en person har inom ett fält påverkar också vilka beslut en person fattar (Hodkinson och Sparkes (1997).

Den tredje faktorn som påverkar en persons beslut kallas för *vändpunkt* och det är inom ramen för vändpunkten som ett beslut fattas. Det finns olika typer av vändpunkter, är det ett oundvikligt val som ska fattas är det en så kallad strukturell vändpunkt. Ett exempel på en strukturell vändpunkt som även är relevant för denna studie är gymnasievalet. Ett val som alla högstadieselever ställs inför i skolan där de måste välja mellan att inte läsa vidare eller att läsa vidare. Det finns även påtvingad vändpunkt, en påtvingad vändpunkt är ofta mer oförutsägbart, det kan vara att man tvingas lämna sitt arbete om man får sparken. En vändpunkt som skiljer sig från de båda andra är självförvållad vändpunkt, vilket är ett beslut som fattas av en person på eget bevåg t.ex. att börja läsa en kvällskurs för nöjesskull (Hodkinson och Sparkes, 1997).

Careership theory är användbar för studien då den bidragit till utformningen av några av intervjuguidens frågor. Detta samtidigt som teorin är användbar för att analysera respondenternas svar gällande deras syn på och roll i studie- och yrkesvägledningen, särskilt gällande möjligheten att påverka elevernas studie- och yrkesval i undervisningen (Hodkinson och Sparkes, 1997). Av teorin framgår det även att beslut gällande studie- och yrkesval går att påverka och är föränderligt, något som visar att skolan har en möjlighet att påverka.

4.2 Habitus

Sandell (2007) lyfter i sin avhandling hur studie- och yrkesval påverkas av elevernas habitus. Habitus påverkar hur elever ser på sina valmöjligheter t.ex. inför ett gymnasieval och det är därför en viktig del i elevers självsortering. I hennes avhandlingen används Bourdieus habitusteori för att analysera utbildningssegregation och för att förklara hur valen som elever fattar i skolan är grundat i uppväxt och tidigare erfarenheter (Broady, 1998).

En persons habitus består av ett flertal dispositioner, dessa skapas och förändrats över tid och påverkar en persons agerande och inställning till världen runt om kring, exempelvis inställning till studie- och yrkesval (Broady, 1998). Eftersom en persons habitus formas av händelser, upplevelser och de rutiner personen växer upp med och skaffar sig, kan man säga att habitus fungerar som en inbyggd styrningsmekanism. Den influerar personens handlande och styr för att återskapa personens sociala värld utifrån personens medburna dispositioner gällande t.ex. utbildning. På de viset influerar habitus de val en person fattar. Detta är relevant för att förstå studien, då det förklarar hur elevers agerande och val de fattar i skolan är påverkat av habitus och att elevers habitus kommer influera studie- och yrkesval i skolan om det inte blir ifrågasatt (Broady, 1998).

Det framgår också i Broadys artikel (1998) hur en persons habitus är föränderligt. För trots att en persons habitus har en tendens att återskapa värderingar, inställningar och tankar från personens liv, där inräknat de olika kapital som personen bär med sig. Så kan en persons habitus förändras när dispositionerna inte stämmer överens med omgivningen. Detta visar på potentialen som finns att påverka personers habitus, för när en persons habitus möter en omvärld som inte stämmer överens med den värld man vill återskapa kan den medburna dispositionen förändras. Detta är också relevant för min studie, för det visar att man kan påverka en elevs habitus och hindra eleven från att begränsas av faktorer som kön, kulturell och social bakgrund (Broady, 1998).

I det stora hela bidrar habitusteorin till att ge en tydlig ram för studien då teorin förklarar vad som påverkar elevernas studie- och yrkesval och hur det är relevant för skolans likvärdighet. Habitusteorin utgör på många vis en grund för studien, bland annat för studiens forskningsfråga, intervjufrågorna och även analysen av intervjuerna. Teorin bidrar kortsagt till att förklara hur elever påverkas och ibland begränsas av habitus och lärarnas möjlighet att påverka.

4.3 Bourdieus olika kapital

I en persons habitus ingår även personens kapital, Bourdieus kapitalteori används för att förklara hur en person kan ha olika tillgångar i form av olika slags kapital.

Kulturellt kapital är ett av dessa kapital, det är ett symboliskt kapital som beskriver en persons tillgång till vad som värderas högt i samhället. Det kulturella kapitalets värde är sammankopplat med vad som värderas i samhällets styrande klass. Besitter man kulturella och språkliga kunskaper som värderas, t.ex. kunskap om konst eller litteratur, då bär man på ett kulturellt kapital som ger fördelar i bland annat skolsammanhang där detta symboliska kapital premieras (Broady, 1998).

Socialt kapital kan beskrivas bygga på en persons sociala nätverk och dess inflytande och tillgångar den får genom nätverkets medlemmar och dessa medlemmars övriga kapitalinnehav. Ekonomiskt kapital är som det låter kopplat till en persons materiella tillgångar så som pengar och även kunskap om ekonomi faller under kategorin ekonomiskt kapital (Broady, 1998).

Symboliskt kapital är t.ex. en förmåga eller kunskap som upplevs som värdefullt i en social grupp. Därför vilar symboliskt kapital helt på värdet som gruppen tillskriver förmågor eller kunskaper. Detta innebär att vad som ger en person symboliskt kapital varierar beroende på grupp (Broady, 1998).

Dessa olika kapital är en del av en persons habitus och det är för studien relevant att förstå att kapital så som kulturellt kapital och socialt kapital ger fördelar inom skolan. Genom att vara medveten om att elever kommer till skolan med olika kapital så blir det tydligt varför det sker en reproduktion. Detta bidrar till att motivera studien, då det förklarar hur kapital som elever bär med sig påverkar deras liv och besluten de fattar i skolan vid studie- och yrkesval (Broady, 1998).

4.4 Sammanfattning

Både careership theory (Hodkinson och Sparkes, 1997), Bourdieus habitus och kapitalteori bidrar till att rama in studien på ett tydligt sätt (Broady, 1998). Tillsammans ger teorierna en förklaring till varför det är intressant att undersöka hur lärare arbetar för att motverka reproduktion av elevens sociala och kulturella bakgrund och hur man kan undersöka detta.

5. Metod

5.1 Intervju som metod

Med utgångspunkt i studiens frågeställning blev det naturligt att välja en kvalitativ intervjustudie som metod, då jag anser att denna metod passar bäst för att besvara studiens frågeställning. En intervjustudie öppnar upp för att få oväntade svar från lärarna samtidigt som det möjliggör för följdfrågor som kan bidra till att fördjupa och förtydliga lärarnas svar vilket är en tillgång till studien (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns och Wängnerud, 2017)

5.2 Urval

Studiens urval är en kombination av strategiskt urval, bekvämlighetsurval och även till viss del snöbollsurval (Esaiasson et al. 2017).

Totalt deltog fem respondenter från tre olika högstadieskolor, högstadielärarna arbetade alla i samma tätort i Västergötland. Valet av upptagningsområde grundar sig i studiens begränsade tidsram och bekvämlighet, det var fördelaktigt med kortare resväg för mig som intervjuade. Det är även ett område där jag har kontakt med några lärare vilket underlättade rekryteringen när det visade sig svårt att hitta deltagare.

Planen var att även välja intervjupersoner utifrån principen av maximal variation, eftersom studien intresserar sig för hur lärare arbetar är det intressant att se hur lärare i olika ämnen arbetar med studie- och yrkesvägledning och om det finns några mönster eller skillnader (Esaiasson et al. 2017).

Sammantaget har högstadielärarna erfarenhet av att undervisa i SO ämnen, franska, engelska, matte, NO ämnen, syslöjd, svenska och musik. Denna variation som finns inom gruppen möjliggör för en mer intressant studie och min tanke är att detta kompenserar något för de relativt få respondenter som deltagit i studien. Ett större urval hade visserligen varit intressant för att kunna arbeta sig närmare någon form av teoretisk mättnad, men studiens storlek tillåter inte detta.

5.3 Intervjuguide

Min intervjuguide bygger på studiens teoretiska ramverk, tidigare forskning och framförallt forskningsfrågan. Forskningsfrågan operationaliserades till intervjufrågor med syftet att frågorna tillsammans skulle kunna besvara forskningsfrågan (Esaiasson et al. 2017).

Efter att frågorna formulerats sorterades de in i teman för att frågorna skulle komma i en naturlig ordning under intervjun. Tyvärr hade jag inte möjlighet att testa intervjuguiden då det var ont om tillgängliga respondenter för en testintervju. En testintervju hade kunnat förhindra eventuella otydligheter gällande hur frågorna är ställda och jag hade kunnat kontrollera att frågorna verkligen låg i en naturlig följd. Under mina intervjuer fick jag vid flera tillfällen hoppa mellan frågorna för att det skulle ställas i en naturlig ordning, kanske hade en testintervju kunnat förebygga detta problem (Esaiasson et al. 2017).

Intervjuguidens frågor är öppna för att inte begränsa lärarnas svar, men samtidigt har jag förberett följdfrågor för att kunna hjälpa respondenterna att utveckla sina svar genom att t.ex. be dem förklara och utveckla något de nämnde (Esaiasson et al. 2017).

5.4 Tillvägagångsätt

I sökandet efter respondenter skickade jag ut sju mejl till rektorer på närliggande skolor. I mejlen presenterade jag mig och bifoga ett introduktionsbrev som på en ytligt nivå förklarade vad det var för typ av studie jag gjorde och vilka jag ville intervjua. Att hitta respondenter med detta tillvägagångsätt var dock svårt. Mejlerna resulterade i endast en respondent.

Svårigheterna med att hitta respondenter den vägen och den begränsade tiden resulterade i att jag fick leta respondenter på andra sätt. Därför kontaktade jag bekanta som arbetar som högstadielärare samt vänners bekanta, totalt ställde fem respondenter upp på intervju. Antagligen var det svårt att hitta deltagare på grund av att intervjun skulle göras med kort varsel och under en väldigt hektisk period för lärarna.

Fyra av intervjuerna skedde på lärarnas arbetsplats avskilt i tysta rum, en av intervjuerna skedde i respondentens hem, då respondenten inte hade tid under en vardag. Det var inte lika tyst och avskilt vilket inte var optimalt för en intervju, men det fungerade (Esaiasson et al. 2017). Intervjuerna varierade något i tid, i mitt introduktionsbrev satte jag en tidsram på cirka 20 minuter. Dock var jag tydlig med att respondenterna gärna fick prata längre om

de ville och detta gjorde alla förutom en respondent. Intervjuerna varierade i längd mellan 20 och 37 minuter. Det var en bonus att så många ville prata längre än den avsatta tiden då detta gav mig möjlighet att få mer utförliga svar på frågorna.

Intervjuerna spelades in och är sparade som ljudfiler. Det gjordes även anteckningar under intervjuerna som är sparade som pdf. Intervjuerna har transkriberats och finns sparade på min dator.

Något som inte var optimalt med metoden var att intervjuerna gjordes med bekanta och vänners bekanta då detta kan ha påverkat lärarnas svar, det är inget jag upplevde under intervjuerna, men det är en risk. Även om tidsbrist och svårighet att hitta respondenter ligger bakom urvalet så öppnade situationen upp för möjligheten att göra ett strategiskt urval när jag kunde välja vilka lärare jag ville kontakta. Jag kontaktade lärare utifrån en tanke om maximalt urval. Tanken om maximalt urval innebar att jag valde ut lärare som undervisar i olika ämnen, detta bidrar till studiens variation och ger mig möjlighet att jämföra olika ämneslärares sätt att arbeta (Esaiasson et al. 2017).

Slutligen vill jag var tydlig med att kvalitativ intervjustudie, trots problemen jag stött på är den metod som passar bäst för att besvara studiens forskningsfråga. Tyvärr blev det svårt att hinna klart i tid eftersom metoden i sig är tidskrävande, men det är en metod som passar väl för att besvara denna typ av frågor. Metoden bidrog till att jag fick intressanta perspektiv från lärare gällande hur de upplever sitt arbete, vilket hade varit svårare att uppnå med t.ex. en enkätstudie (Esaiasson et al. 2017).

5.4 Bearbetning och analys av data

När studiens insamlade data skulle organiseras gjordes först en transkribering följt av en begreppsstyrd kodning. För att fånga upp relevanta aspekter av intervjuerna till resultatet utformades koder. Koderna utformades med hjälp av studiens tidigare forskning och intervjuguide (Kvale och Brinkman, 2021).

Den begreppsstyrda kodningen utgick från följande fem kategorier; *tillvägagångsätt*, vilket visar hur lärarna arbetar. *Innehåll*, som tydliggöra vad som lärs ut i studie- och yrkesvägledningen, detta är t.ex. intressant för att se om de arbetar för att motverka

reproduktion av social klass. *Syfte*, vilket fånga upp vad lärarna hoppats uppnå med arbetet. *Inställning*, som används för att synliggöra vad lärarna tycker om arbetet med studie- och yrkesvägledningen och deras roll. Den sista kategorin jag använde är *hinder*, där samlades hinder och andra negativa aspekter som lärarna lyfte fram. Att koda intervjuerna med dessa kategorier synliggjorde vilka delar som var relevanta för studiens syfte och har bidragit till att besvara forskningsfrågan. Koderna fungerade bra för att underlätta arbetet med att hitta variationer och mönster bland respondenternas svar.

5.5 Validitet och reliabilitet

Studiens validitet vilar till stor del på hur bra operationaliseringen är och om den kan användas för att mäta lärarnas arbete med studie- och yrkesvägledning för att motverka social reproduktion av klass. Att jag kunnat besvara forskningsfrågan med hjälp av intervju svaren indikerar att studien håller en god validitet. Val av metod har också bidragit till studiens validitet eftersom metoden passar väl för att besvara denna typ av fråga (Esaiasson et al. 2017).

Studiens reliabilitet är beroende av att jag tolkat intervjuerna korrekt (Esaiasson et al. 2017). Misstolkning är alltid en risk när man gör intervjustudier. Risken finns att respondenten misstolkat frågorna eller att jag misstolkat respondentens svar. Denna problematik har jag försökt att förebygga med tydliga frågor och genom att vara förbered på att förtydliga frågorna. Att samma person som intervjuat även skrivit resultatet bidrar också till att minimera risken för missförstånd. Att genomföra intervjuerna på egenhand minskar även risken för intervjuareffekt (Esaiasson et al. 2017).

Jag har försökt att förhålla mig objektivt genom att i studiens resultat och diskussion försökt att enbart göra tolkningar utifrån vad som faktiskt sagts i intervjuerna. Min förhoppning är att detta bidrar till att andra skulle tolka mitt resultat på ett liknande sätt (Esaiasson et al. 2017).

5.6 Etiska överväganden

För att hålla god forskningsetik har jag i min kontakt med potentiella respondenter bifogat ett introduktionsbrev där det framgår att det är frivilligt att delta i studien, att de är anonyma och även vad studien handlar om så det är tydligt vad de ställer upp på. Detta är särskilt viktigt

eftersom studien handlar om lärares arbetssätt, något som har potential att vara känsligt (Esaiasson et.al 2017).

För att bevara lärarnas anonymitet har jag valt att inte inkludera delar av intervjun där de på olika sätt skulle kunna bli identifierade samt bytt ut namn på personer, skolor och platser som nämnts i intervjuerna (Esaiasson et.al 2017).

6. Resultat

I detta kapitel kommer intervjustudiens resultat att redovisas. Kapitlets underrubriker utgår från intervjuguidens olika teman. Respondenterna har döpts till lärare 1,2,3,4 och 5 för att bevara deras anonymitet. Lärare 1 är lärare i tyska, engelska och svenska som andraspråk, lärare 2 undervisar i Matematik och NO, lärare 3 i musik, engelska och har undervisat i sy-slöjd. Lärare 4 undervisar i SO ämnena och lärare 5 undervisar i franska, engelska och SO ämnena.

Om citaten innehållit onödiga ord har dessa tagits bort för att tydliggöra, dock har detta gjort på ett sätt som inte ändrar innebörden av citaten (Esaiasson et al. 2017).

6.1 Studie- och yrkesvägledning i undervisningen

I studien framgår det att lärarna är osäkra över sin roll i studie- och yrkesvägledningen och att flera upplevde att de inte hade något egentligt ansvar. Ingen av respondenterna upplevde sig ha blivit informerad om att de fanns någon plan eller överenskommelse på skolan gällande arbetet med studie- och yrkesvägledning eller att förväntades inkludera detta i sin undervisning. På frågan, skulle du säga att det är tydligt vad som förväntas av dig från skolan när det kommer till studie- och yrkesvägledning och hur den sköts? Svarade lärare 3 följande:

“Det är inte muntligt formulerat mer än att vi i kollegiet vet att vi hänvisar alla frågor både från elever och från föräldrar till våran syv.” - Lärare 3

Citatet visar att det inte finns någon utalad plan samtidigt som citatet illustrerar hur ansvaret läggs över på syv. Resultatet visar att syv har rollen att styra upp arbetet och att det verkar finnas en slags muntlig överenskommelse att man kontaktar syv vid behov samt att syv tar

kontakt när det behövs. Lärarna uppfattade att samarbetet med syv och syvens kontakt med eleverna var det huvudsakliga sättet studie- och yrkesvägledning inkluderades på i skolan. En majoritet av lärarna upplevde också att det i huvudsak var genom syvens besök i klassrummen som studie- och yrkesvägledning inkluderades i deras undervisning. Ett exempel på detta illustreras i följande citat:

“...dom kommer ju ofta, vi får ju välja lite vilka pass dom kommer på, men då är det inte så här integrerat med ämnena utan det är mer att de kanske kommer på en handledning och så lite blocktid också. Där eleverna kan jobba med vad som helst, så då kommer dom dit. Eller så upplåter vi lektionstid till dom...” - Lärare 1

Att inkludera och använda sig av syven på detta vis framstod i intervjuerna som ett vanligt tillvägagångsätt för att inkludera studie- och yrkesvägledning i undervisning. Enligt lärarna besökte studievägledarna ofta klasserna i samband med några milstolpar under skolåret, t.ex. gymnasieval, prao och ibland med syftet att motivera skoltrötta åtondeklassare. Det var i samband med dessa besök som lärarna lät studie- och yrkesvägledning ta plats i klassrummet. Flera av lärarna har också använt dessa tillfällen, särskilt tiden runt prao, för att på egenhand inkludera någon form av studie- och yrkesvägledning i sin undervisning. Att arbeta med elevernas upplevelser under prao verkar vara något lärarna planerar in, en majoritet av lärarna beskrev någon uppgift de använt för att få eleverna att reflektera kring sin prao period. Lärare 1 berättade att det just nu på hennes skola fanns en prao-uppgift där eleverna skulle skriva ett repotage om praoplatsen, denna uppgift använde flera av skolans svensklärare. Lärarna arbetade på lite olika sätt när de använde sig av prao för att inkludera studie- och yrkesvägledning. Följande citat är ett exempel på hur en SO-lärare arbetade.

“Jag försöker när vi pratar om prao, fokusera på att vad tycker du själv, vad var roligt? Vad var tråkigt, vad var dåligt? Vi prata lite om fördomar, vad har de för fördomar om praoplatsen t.ex. så jag försöker mer fokusera på att inte prata så mycket om hemma, utan bara nu är det du och jag här och vad tycker du om det här eller vad tror du och försöka uppmuntra.” Lärare 4

Detta citat visar hur lärare beroende på ämne inkluderar studie- och yrkesvägledning på olika sätt, denna SO läraren har jobba med fördomar i samhällskunskapen. Lärare 4 upplevde att

prao framförallt passar in i samhällskunskap och hon lyfte fram möjligheterna att också arbeta med arbetsrätt som ett sätt att inkludera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Samhällskunskap var ett av de ämnen som av intervjuerna framstod som passande för att inkludera studie- och yrkesvägledning. På frågan om det finns några utmaningar eller möjligheter med att lyfta fram och inkludera studie- och yrkesvägledning i ämnena, gav lärare 4 följande svar:

“Ja, jättestora möjligheter egentligen eftersom att känslan är att prao ingår så mycket i samhällskunskap framförallt.” - Lärare 4

Även om lärarnas arbetssätt varierade, så fanns det likheter i lärarnas sätt att arbeta. Flera lärare använde sig av reflektionsuppgifter. Lärare 1 och 3 har båda använt sig av skrivuppgifter under engelskalektioner i samband med prao. Dock sticker lärare 1 ut lite från resterande lärare i studien då hon under sitt arbetsliv arbetat på många sätt. Hon har t.ex. låtit eleverna skriva personliga brev på engelskan och hon har använt sig av kapitel i läroböcker om skola och yrken i sin undervisning i både tyska och engelska. Detta gjordes bland annat i samband med att niondeklassare står inför gymnasieval. Här är ett citat som illustrerar hur hon gått tillväga:

“...då hade jag någon engelsklärobok som handla mycket om ungdomar som jobbade, då läste vi kapitlen som handlade om det och vi tittade också på ord...om hur man är som person...Opstimitic, trustworthy, och du vet massa sådana ord så att man kunde tänka att okej men om jag är sån här, vad passar jag till för olika jobb?” - Lärare 1

En annan likhet i lärarnas tillvägagångsätt är synligt hos lärarna i moderna språk, de hade ett gemensamt tillvägagångsätt för att inkludera studie- och yrkesvägledning. De använde de potentiella meritpoängen som man kan få i gymnasiet om man fortsätter läsa sitt moderna språk som morot och lärarna upplevde att detta var ett sätt de kunde inkludera studie- och yrkesvägledning.

Lärare 2 och 4 lyfte fram normers potentiella begränsningar för elevernas studie- och yrkesval. Att normer påverkar var något som lärare 4 nämnde, dock utan att lyfta fram att hon arbetat mot detta. Lärare 2 beskrev däremot hur hon arbetat mot könsnormer genom att vara en

positivt förebild för eleverna i egenskap av att vara kvinnlig lärare med intresse för naturvetenskap och teknik. Lärare 2 berättade också hur hon arbetat normbrytande genom att försöka engagera grupper av kvinnliga studenter i teknik och naturkunskap. Under intervjun berättar hon om en programmeringskurs för tjejer som hon ska informera om för att förhoppningsvis väcka ett intresse hos tjejerna i hennes klass. Lärare 2 berättade även att hon blivit uppmärksam och tackad av en elev som blev inspirerad att söka ett annat gymnasieprogram än hon först planerat delvis tack vare läraren.

Att motivera eleverna var något som genomsyrade lärarnas intervjusvar. Att jobba för att motivera eleverna att fortsätta studera och att göra sitt bästa var något centralt och som samtliga lärare gjorde med viss variation. Detta var ett av sätten de upplevde att de arbetade med studie- och yrkesvägledning på, dock inte alltid medvetet. Detta exemplifieras i lärarens svar på frågan, skulle du säga att du har lyft studie- och yrkesvägledning på egen hand någon gång? Där svarade lärare på följande sätt:

“...kanske inte så mycket, jag kanske snarare pratar lite fritt om vad de vill göra på gymnasiet, det kan vara bra så när man motiverar dom. Att plugga till prov och sådär att dom förstår varför dom gör det, jo att jag vill ju in på det här programmet. Så det är väl mest då jag tar upp sånt som rör, men annars. Jo men då tar jag väl upp, vad man vill gå och vad som krävs för att nå dit”- Lärare 4

Här framgår det att lärare 4 har lyft studie- och yrkesvägledning, men det verkar inte vara en planerad aktivitet med tydligt syfte. Bland lärarna grundade sig motivationen i att hindra elever från att ge upp sina studier eller strunta i betyg, detta gjordes med målsättningen att ge eleverna så bra förutsättningar som möjligt och valmöjligheter inför framtida studier och yrkesval. Detta är synligt i följande citat som är ett svar på frågan, tror du att din undervisning bidra till att ge eleverna mer likvärdiga förutsättningar inför framtida studie- och yrkesval?

“...liksom kör på och gör ditt bästa så att dina poäng inte ska avgöra vad du kan välja för gymnasieprogram, utan att det är du som kan välja” - Lärare 1

Citatet är representativt för hur lärarna uttryckt att de arbetar för likvärdighet. Förutom att motivera, så beskrev några av lärarna att de arbetade med studie- och yrkesvägledning genom att försöka få eleverna att tänka framåt på vad de vill studera eller arbeta med i framtiden. Följande citat är ett exempel på detta från intervjun med lärare 1:

“... ja men, sätta igång tankeverksamheten lite i alla fall, vad de vill göra, även om det bara är, ja man får göra det ganska enkelt på tyskan liksom, men ändå att man stöttar dom lite på olika håll, ja vad dom vill bli, och om någon har påverkat eller inspirerat dom” -Lärare 1

Detta är ett exempel på hur studie- och yrkesvägledning integrerats i tyska undervisning, men tillvägagångsättet var något som flera av lärarna använde sig av i sin undervisning. Lärare 4 arbetade på ett liknande sätt i samhällskunskapen, där hon försökte få elever att reflektera kring framtiden i samband med prao.

Något som framkom i mitt resultat är att många av lärarna kom med förslag och tankar gällande potentiella sätt att inkludera studie- och yrkesvägledning. Dessa idéer är dock inget som faktiskt genomförts, men det vittnar om att lärarna har tankar kring hur de skulle kunna gå till väga. Varför de stannat vid idéer blir tydligt när lärarna berättar om sina förutsättningar och hinder.

6.2 Lärarnas förutsättningar och hinder

Hur lärarna upplevde sina förutsättningar att arbeta med studie- och yrkesvägledning varierade. Resultatet indikerar att det vara enklare för lärare att arbeta med studie- och yrkesvägledning i undervisningen om det upplevdes kunna vävas in naturligt i deras ämne. Lärare 4 har i sin intervju beskrivit hur hon inkluderat studie- och yrkesvägledning i undervisningen genom att koppla det till relevanta delar från ämnets centrala innehåll.

“ men så tänker jag att om han kommer på SO så vet ju jag vad han pratar om och så kan jag ta det vidare. Nästa lektion till exempel, nu pratar vi om prao, men hur funkar det med facket och sådana saker, då går det ju in i SO liksom” - Lärare 4

Lärare 5 som är den andra SO läraren som deltagit i studien beskrev hur hon egentligen inte arbetade med att inkludera studie- och yrkesvägledning i sin undervisning, men att om hon skulle göra det så skulle det vara enklast att inkludera det i samhällskunskapen. Lärare 4 och 5 var inte ensam om att koppla studie- och yrkesvägledning till sitt ämnesinnehåll. I andra ämnen lyftes det däremot inte alltid fram som en möjlighet utan istället som ett hinder.

När lärarna blev tillfrågade om sina förutsättningar att inkludera studie- och yrkesvägledning i undervisningen hade de till stor del liknande tankar. Lärarna upplevde sig inte ha rätt förutsättningar att arbeta med studie- och yrkesvägledning. I studien lyftes framförallt tre hinder fram som förklaring till varför lärarna inte arbetat mer med studie- och yrkesvägledning. Anledning ett var att lärarna inte upplevde att studie- och yrkesvägledning tillhörde det centrala innehållet i deras ämne. Den andra anledningen var att lärarna inte hade tid, varken att planera in det eller att låta det ta upp tid i undervisningen där annat behöver hinnas med. Slutligen var det också flera lärare som lyfte att de saknade kunskapen som behövs för att kunna inkludera detta på ett bra sätt. Denna osäkerhet var något som lärare oavsett ämne upplevde, det var inte säkra på hur de skulle jobba med det på rätt sätt och det fanns en gemensam bild av att det inte var något man hade rätt utbildning för. Detta är synligt i följande citat av en av studiens SO lärare:

“Nej jag vet inte ens om vi tog upp något på utbildningen, jag vet inte om det ordet nämndes, studie- och yrkesvägledare.” - Lärare 4

I studien framkom det också vilka hinder som lärarna upplevde kunde påverka elevernas studie- och yrkesval. Elevers bakgrund lyftes fram av flera lärare som något som påverkar elevers framtida studie- och yrkesval. Bland lärarna lyftes följande påverkansfaktorer, elever påverkas hemifrån av föräldrar, normer, läs- och skrivsvårigheter, sjukdomar, kultur, kamraters åsikter och även geografisk plats. En majoritet av lärarna såg på detta som något negativt och som begränsande för framtida studier och yrken. Men några lärare lyfte hur det inte alltid behöver vara negativt att t.ex. följa i sina föräldrars fotspår, bara eleven har valmöjligheter och kan byta bana om den vill.

Även om några få lärare sa att det inte alltid behövde vara negativt att välja yrke utifrån vad t.ex. pappa jobbade med, så framgick det tydligt att lärarna upplever bakgrund som något potentiellt begränsande för elevers studie- och yrkesval och därför som något negativt.

På frågor om hur de arbetat för att elever inte ska påverkas negativt av social eller kulturell bakgrund inför studieval svarade några lärare att de egentligen inte jobbade mot det. Andra svarade att ett hinder som de jobbar mot är att elever inte når upp till godkända betyg eller betyg som ger elever möjlighet att välja mellan olika studie- och yrkesvägar. Detta illustreras i hur en av lärarna beskrev ett upplevt hinder som påverkar elevernas studie- och yrkesval:

“Asså, egentligen är det väl om de inte får de betyg dom behöver” - Lärare 1

När lärarna blev tillfrågade om deras undervisning bidrog till att ge eleverna en ökad likvärdighet inför studie- och yrkesval så framkom det att några av lärarna upplevde att de arbetade med likvärdighet genom att försöka hjälpa eleverna att nå så höga betyg som möjligt. Detta för att ge eleverna bättre valmöjlighet inför gymnasiet, universitet och yrkesval. En lärare lyfte att hon gav elever samma information och upplevde att det fanns en likvärdighet i det.

Flera av lärarna tog upp det centrala innehållet när de pratade om sina förutsättningar att inkludera studie- och yrkesvägledning, men inte enbart som något som underlättade inkluderingen. Lärarna lyfte även centralt innehåll som förklaring till varför de inte arbetar mer med studie- och yrkesvägledning eller överhuvudtaget arbetade med det i undervisningen. Ett citat från lärare 5 illustrera detta:

“Jag tror att det är för att det inte ingår i kursplanen helt enkelt. Det tror jag är så enkelt, för vi är ju ganska hårt styrda av det centrala innehållet och allt som ska med då.” - Lärare 5

Detta bidrar till att förklara varför lärarna inte upplevt sig behöva inkludera studie- och yrkesvägledning i undervisningen och varför det inte upplevts som enkelt att genomföra.

Eftersom det inte står med i deras centrala innehåll så har lärarna inte uppfattat att det förväntas inkludera detta i sitt arbete.

6.3 Sammanfattning

I resultatet har det framgått hur lärare på högstadiet upplever att de arbetar med studie- och yrkesvägledning i sina respektive ämnen, vad de inkluderat, varför och hur de gått tillväga.

I resultatet har det också blivit tydligt hur lärarna ser på eventuella faktorer som kan påverka elevernas studie- och yrkesval och hur lärarna hanterat detta i sin undervisning. Sammantaget har studiens resultat lagt en bra grund för att diskutera och besvara studiens forskningsfråga i kommande kapitel.

7. Diskussion och slutsats

Studiens syfte har varit att undersöka hur lärare arbetar med studie- och yrkesvägledning och om deras arbetssätt bidrar till att motverka reproduktion av social klass i skolan.

Resultatet visar att lärarnas arbete med studie- och yrkesvägledning inte verkar vara anpassat för att motverka att elevers studieval begränsas av social eller kulturell bakgrund. Detta baserar jag på att lärarna i resultatet har lyft fram andra typer av syften och mål med sin studie- och yrkesvägledning och att lärarnas tillvägagångssätt därför haft ett fokus på andra aspekter. Därför är det sannolikt att lärarnas arbete inte motverkar reproduktion av social klass. Istället verkar lärarnas syfte och arbetssätt vara fokuserat på att motverka andra aspekter som kan begränsa elevers studie- och yrkesval, exempelvis könsnormer, fördomar och otillräckliga betyg. I tidigare forskning fanns det liknande mönster och lärarna hade i dessa studier också fokuserade på faktorer som könsnormer istället för social och kulturell bakgrund (Skolinspektionen, 2019; Lindström et al. 2014).

Att lärarna i min studie verkar ha fokuserat på att motverka könsnormer, fördomar och otillräckliga betyg i sin studie- och yrkesvägledning bidrar till att förklara varför lärarna inte verkar arbetat för att motverka begränsningar som kan uppstå av elevers sociala eller kulturella bakgrund. Det verkar som att lärarnas fokus har lagts på annat och varför de valt att

fokusera på annat än kulturell och social bakgrund som begränsning är inte helt självklart. En möjlig förklaring finns i de hinder som lärarna lyft fram under intervjuerna. Tidsbrist och brist på kunskap om hur man ska jobba, var några av de anledningar som lärarna lyfte fram i studien och något som även lyfts fram i tidigare forskning (Skolinspektionen, 2019).

En annan potentiell förklaringsfaktor till varför lärarna i studien inte verkar arbeta med detta är att lärarna inte upplevt sig ha något egentligt ansvar för studie- och yrkesvägledningen på skolan. Denna uppfattning är i linje med hur lärare i andra studier upplevt sin roll, samma upplevda brister gällande ledning och struktur i arbetet förekom också (Skolinspektionen, 2019).

Något annat som är intressant är att några av lärarna upplevde att det inte alltid var negativt att elever ville gå i sina föräldrars fotspår. Detta skulle kanske indikera att vissa lärare inte bara är passiva i den sociala reproduktionen, utan att några eventuellt uppmuntrar den genom att bekräfta elevers habitus istället för att utmana elevers uppfattning om vad de bör studera eller arbeta med (Broady, 1998). Resultatet indikerar att detta kan bero på att lärarnas fokus främst ligger på att motivera elever till att arbeta och få så bra betyg som möjligt, inte på att problematisera deras tankar kring valet. Detta är i linje med hur lärarna pratar om hinder, alla lärare beskrev otillräckliga betyg som ett stort hinder för likvärdighet och det kan förklara varför lärarna fokuserat på detta. Lärarnas tankar om att godkända betyg ger ökad likvärdighet är i linje med Thelin (2009) som skrivit att betyg påverkar elevers studie- och yrkesval. Men möjlighet i form av tillräckliga betyg är bara en aspekt av de faktorer som påverkar studie- och yrkesval (Hodkinson och Sparkes, 1997).

I resultatet redogörs det för flera hinder som bidrar till att förklarar varför det är svårt för lärare att arbeta med studie- och yrkesvägledning på ett sätt som skulle motverka att elever begränsas av sin sociala eller kulturella bakgrund och därmed motverka reproduktion av social klass. Ett sådant hinder är den stora arbetsbörda som samtliga lärare beskrev, de lyfte fram att mycket ska hinnas med och att det dessutom är ont om tid.

Studiens resultat indikerar också att vissa lärare är mer eller mindre benägna att väva in studie- och yrkesvägledning i undervisningen beroende på vilket ämne de undervisar i. Samhällskunskap lyfts av båda SO lärarna som ett ämne där man kan eller skulle kunna

inkludera studie- och yrkesvägledning. Detta indikerar att samhällskunskap som ämne verkar ha bra förutsättningar jämfört med vissa andra ämnen, så som musik som lyfts fram som svårt på grund av att det inte kan inkluderas naturligt i ämnet. Samhällskunskapen var inte det enda ämnet där studie- och yrkesvägledning verkar kunna inkluderas på ett naturligt sätt, språkämnen svenska, engelska och tyska framstår också som enklare tack vare ämnens centrala innehåll.

En till intressant del av resultatet är att en av lärarna, lärare 2 lyfte hur hon influerat en elev i sitt studieval. Även om det bara är ett exempel så indikerar det att lärare har möjlighet att påverka elevers tankar kring studieval. Det är något som är intressant i relation till forskningsfrågan eftersom det ger en indikation på att lärare har förmågan att influera elevers studie- och yrkesval, något som potentiellt skulle kunna göras för att motverka reproduktion av social klass. Även om detta fenomen enbart förekom tydligt hos en lärare så visar det hur beslut kring framtida studier inte är helt deterministiskt (Hodkinson och Sparkes, 1997). Det visar också att lärare potentiellt kan influera elevers habitus genom att ifrågasätta och utmana elevers tankar kring vad de borde studera eller arbeta med (Broady, 1998). Ett annat av studiens resultat indikerar dock en verklighet som till stor del är i linje med Beach och Sernhede (2011) beskrivning av att skolan tillskriver sig själv demokratiska värderingar som sedan inte är förenliga med verkligheten. Studien synliggör många hinder som begränsar lärarna i sitt arbete och detta bidrar till att förklara varför det är svårt att som lärare arbetar mot social reproduktion i skolan.

En viktig slutsats baserat på resultatet är att något behöver förändras, det behöver bli tydligare för lärarna vad deras roll är. Studiens resultat visar att det i nuläget inte finns någon eftertraktad röd tråd som löper genom arbetet. Istället är studie och yrkesvägledningen begränsat till få tillfällen och ansvaret läggs till stor del på skolornas syv.

Studien har undersökt och hittat intressanta likheter och skillnader bland högstadielärare och hur de arbetar med studie- och yrkesvägledning. Samhällskunskap tillsammans med språkämnen framstår utifrån studien som de ämnen där det är enklast att inkludera studie- och yrkesvägledning. Detta visar på en möjlighet att som lärare i dessa ämnen inkludera studie- och yrkesvägledning. En tanke jag har är att dessa ämneslärare skulle kunna bära ett

större ansvar i arbetet med studie- och yrkesvägledning och därmed i att motverka reproduktionen av social klass.

Min studie belyser att lärarna värderar likvärdighet i skolan och upplever att de försöker arbeta för att ge elever så bra förutsättningar som möjligt inför studie- och yrkesval. Dock verkar inte lärarna arbeta på ett sätt som motverkar att elever begränsas av kulturell eller social bakgrund i studie- och yrkesval. Studiens resultat indikerar att lärare potentiellt skulle kunna vara en del av reproduktionen genom att inte arbeta aktivt mot den och i vissa fall uppmuntra elever till studieval som är grundat i elevens sociala eller kulturella bakgrund.

8. Vidare forskning

Utifrån studiens resultat vore det intressant att i framtida forskning genomföra direktobservationer i klassrum för att kunna undersöka mer än hur lärare upplever sig arbeta (Esaiasson, 2017). Genom direktobservationer kan lärarnas arbetssätt observeras och lärarnas faktiska tillvägagångsätt när de implementerar studie- och yrkesvägledning skulle kunna undersökas. I denna intervjustudie kan jag enbart lyfta fram hur lärarna upplever sig arbeta, därför är direktobservationer något som hade varit intressant att utföra.

Slutligen vill jag skicka med läsarna att den forskning som finns om lärares arbete med studie- och yrkesvägledning visar på att en förändring är nödvändig. Förslagsvis ett förtydligande eller en förändring av lärarnas uppdrag. Ett förslag är att ta upp studie- och yrkesvägledning i lärarutbildningen och att på så vis göra lärarna medvetna om deras ansvar och ge lärarna bättre förutsättningar att arbeta med detta viktiga område. Risken är annars att inget förändras och då kommer den sociala reproduktionen att kunna fortsätta existera på våra skolor.

9. Referenslista

Beach, Dennis & Dovemark, Marianne. (2011). Twelve years of upper-secondary education in Sweden: The beginnings of a neo-liberal policy hegemony?. *Educational review*, 63(3), 313-327. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/00131911.2011.560249>

Beach, Dennis & Sernhede, Ove. (2011). From learning to labour to learning for marginality: school segregation and marginalization in Swedish suburbs. *British Journal of Sociology of Education*, 32(2), 257-274. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/01425692.2011.547310>

Broady Donald. (1998). Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg: Skeptron Occasional Papers nr 15. Uppsala Universitet.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann & Wängnerud, Lena. (2017). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Femte uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Giddens, Anthony, & Sutton, Philip (2014). *Sociologi*. Femte uppl. Lund: Studentlitteratur.

Hodkinson, Phil & Sparkes, Andrew. (1997). Careership: a sociological theory of career decision making. *British Journal of Sociology of Education*, s. 29-44. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/0142569970180102>

Kvale, Steinar och Brinkman, Svend. (2021) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje uppl. Studentlitteratur.

Lisbeth Lundahl, James Dresch, Ulf Gruffman, Jaakko Honkanen, Lena Lidström, Anders Lovén, Göran Nilsson & Gunnar Schedin. (2010). *Att bana vägen mot framtiden, karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. Studentlitteratur AB.

Lidström, Lena, Holm, Ann-Sofie och Lundström, Ulf. (2014). *Maximising Opportunity and Minimising Risk?: Young People's Upper Secondary School Choices in Swedish Quasi-markets*. Vol 22(1), s.1-20. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1177/1103308813512932>

Lovén, Anders. (2015). *Karriärvägledning En forskningsöversikt*. Första uppl. Lund. Studentlitteratur.

SOU:2015:97. *Välja yrke*. Stockholm.

Sandell, Anna. (2007). *Utbildningssegregation och självsortering. Om gymnasieval, genus och lokala praktiker*. Doktorsavhandling, Malmö studies in educational sciences, 31. Malmö högskola. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1404460/FULLTEXT02.pdf>

SKOLFS 2010:3. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.

Skolverket (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen. En bakgrund och tre fallstudier*.

Skolverket (2014). *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen - Fem lärande exempel från grundskolan*.

Skolinspektionen (2019) *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen på yrkesprogram i gymnasieskolan*.

Thelin, Mikael (2019) *Valfrihetens geografi och rationella gymnasieval: En experimentell studie om elevers preferenser vid val av skola*. (Doktorsavhandling, Geographica, 25) Uppsala: Department of Social and Economic Geography. Tillgänglig: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1323391/FULLTEXT01.pdf>

10. Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

Uppvärmningsfrågor

Hur länge har du arbetat som lärare?

I vilka ämnen undervisar du?

Tema 1. Studie- och yrkesvägledning i undervisning

1. Hur organiseras arbetet med studie- och yrkesvägledningen på din skola?

- *Hur är ansvaret fördelat? Finns det någon samordning?*

- *Kan du ge några konkreta exempel?*

- *Är det tydligt vad som förväntas av dig och vad din roll är i studie- och yrkesvägledningen?*

- *Hur påverkar detta din möjlighet att inkludera studie- och yrkesvägledning i din undervisning?*

2. Arbetar du med studie- och yrkesvägledning i din undervisning?

- *Om inte, vad tror du att det beror på?*

- *Om ja, hur går du till väga för att jobba med det?*

- *Kan du ge några konkreta exempel?*

- *Vad väljer du att lyfta fram när du arbetar med studie- och yrkesvägledning?*

- *Om du skulle göra en uppskattning, hur ofta sker det?*

- *Vad är dit mål med att inkludera det i undervisningen?*

3. Vad tänker du kring att inkludera studie- och yrkesvägledning i din undervisning?

- *Finns det särskilda utmaningar eller möjligheter med att inkludera studie- och yrkesvägledning i din undervisning?*

- *Kan du berätta om någon upplevelse?*

- *Kan du ge något konkret exempel?*

- *Är du bekväm med att inkludera studie- och yrkesvägledning i din undervisning?*

- *Känns det viktigt?*

Tema 2 – Lärarnas förutsättningar

4. Hur ser du på dina förutsättningar att arbeta med studie- och yrkesvägledning?

- *t.ex. tid, utbildning, stöttning kollegialt eller från ledning.*

5. Sker arbetet med studie- och yrkesvägledning i relation till skolans övergripande arbete?

- *Upplever du t.ex. att det finns ett samarbete, jobbar du ensam eller läggs arbetet på SYV?*
- *Kan du ge något exempel?*

6. Vad tänker du kring att lärare är med och har ett delat ansvar över studie- och yrkesvägledning på skolan?

- *Är det rimligt?*

7. Tror du att din undervisning bidrar till att ge elever mer likvärdiga förutsättningar inför studie- och yrkesval?

- I sådana fall på vilket sett?

- Utveckla gärna.

- Har du något exempel då du upplevt detta?

Tema 3 – Begränsningar

8. Upplever du att det finns faktorer som inte ska få begränsa elevers studie- och yrkesval som ändå påverkar eleverna, exempelvis inför gymnasieval?

- Vilka är dessa faktorer? Hur syns det?

- Har du något exempel?

- Är det svårt att jobba för att dessa faktorer inte ska få påverka elevers studie- och yrkesval?

- Jobbar du för att dessa faktorer inte ska få påverka elevers studie- och yrkesval?

- Hur går du till väga?

9. Upplever du att elevers sociala eller kulturella bakgrund påverkar bilden de har av framtida studie- och yrkesval?

- Om ja, har du förhållit dig till detta i din undervisning?

- Arbetar du för att motverka detta? I sådana fall hur?

- Kan du ge ett exempel på hur du märkt av det?